

Thomas Städtler, director del *Dictionnaire étymologique de l'ancien français* (DEAF, Heidelberg), en su trabajo "... *Y se fecundaron mutuamente*". *Observaciones sobre las interferencias entre el latín medieval y el francés medieval* plantea también la influencia de la lengua vernácula en el latín medieval, pero, en este caso, se trata del francés medieval. Partiendo de una colección de doscientos documentos de carácter jurídico escritos en Picardía en los siglos XI-XIII, analiza el vocabulario jurídico de estos documentos que no proviene del latín clásico, en el cual observa palabras latinas con sufijos franceses y viceversa, palabras francesas con sufijos latinos, germanismos introducidos en el latín a través del francés o palabras francesas en el texto en latín que no están señaladas como tales.

El coloquio también contó con la presencia de Peter Stotz, profesor emérito de la Universidad de Zúrich y presidente de la "Comisión para la edición de un Diccionario del Latín Medieval" (*Kommission für die Herausgabe eines mittellateinischen Wörterbuchs*) de la Bayerische Akademie der Wissenschaften (Múnich). Stotz, entre otros importantes trabajos, también es autor del ingente manual de sintaxis en cinco volúmenes del latín medieval *Handbuch zur lateinischen Sprache des Mittelalters*. En la obra que nos ocupa, bajo el título *Ornamentales Griechisch im mittelalterlichen Latein*, Stotz analiza con gran detalle el papel del griego en el latín medieval, a partir del estudio de cerca de mil palabras griegas extraídas de un corpus de catorce textos (o grupos de textos) latinos de los siglos IX-XII. Después de presentar varios ejemplos, el autor abarca la cuestión de las fuentes de este vocabulario (Biblia, padres de la Iglesia, glosarios, etc.) y a continuación habla de los cambios semánticos que sufren algunos de estos préstamos griegos.

La obra finaliza con el artículo de Paul Tombeur, profesor emérito de la Universidad Católica de Lovaina y director del Centro "Traditio Litterarum Occidentium" (Bélgica), titulado "*Vi ita dicam et similia*". *Vulgarismes et néologismes*. En este artículo examina las primeras apariciones del vocablo *Walloon* y discute diferentes términos que designan las lenguas utilizadas en Bélgica durante la Edad Media. También presenta un estudio específico sobre algunos neologismos.

En definitiva, esta obra recoge los trabajos más importantes en el campo de la lexicografía latina medieval de toda Europa, aportando importantes datos para comprender la interacción entre el latín medieval y las diferentes lenguas vernáculas.

MARTA SEGARRÉS GISBERT  
Universitat de Barcelona

Montserrat RICHOU I LLIMONA, *La terra, la família i la mort al baix Ma-resme (1348-1486)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2012, 664 pp. (Estudis; 62). ISBN 978-84-9975-269-3.

Aquest llibre és el resultat de la tesi doctoral defensada per la seva autora a la Universitat de Barcelona l'any 2007. Aquest fet, al que hi hem de sumar la direcció del Dr. Antoni Riera Melis i l'obtenció de la beca Raimon Noguera 2010, ja és prou garantia de la qualitat del llibre i les aportacions que fa per a la historiografia. Estem, doncs, davant d'un text acurat, ben estructurat, amb uns objectius clars que es

compleixen amb escriure. El marc geogràfic i el cronològic també queden prou clars: el Maresme entre la Pesta Negra i la Sentència Arbitral de Guadalupe. L'estructura s'apunta en el títol per indicar que el discurs s'articula a partir de tres eixos principals: la terra, la família i la mort. A la vegada, com es justifica en la introducció, hi ha diversos apartats que ajuden a no barrejar conceptes i dades i a ubicar en cada un d'aquests tres punts el que li és propi.

A la introducció es fa una presentació de les fonts documentals i en aquest punt hi veiem un altre element a considerar, perquè hom s'adona del nombre important de documents, la diversitat d'arxius i la varietat de tipologies documentals que ha entrat en joc en aquesta recerca. S'han consultat arxius eclesiàstics i arxius notariaus, amb un gran nombre de manuals que podem trobar en un complet llistat i en uns quadres que exposen les diferents tipologies de contractes notariaus. Al costat d'aquests arxius, destaca l'ús de documentació patrimonial, del que hi ha un bon antecedent en el llibre de Coral Cuadrada, *El Maresme Medieval*, publicat el 1988. Montserrat Richou és conscient que cal tenir en compte la documentació generada per la gestió dels patrimonis a l'hora de fer un treball com el que presenta. Però també posa de manifest, i ho remarca per exemple quan parla de l'aglevament, que un dels problemes que ha tingut a l'hora de dur a terme la recerca ha estat no poder accedir a algun dels arxius patrimonials del Maresme per les poques facilitats que posen els propietaris. Per tant, estem davant d'un altre mèrit del llibre: apropar-nos a documents que estan fora dels circuits arxivístics i que són imprescindibles per al coneixement del passat medieval del nostre país.

El contingut del llibre es distribueix en tres apartats, que s'inicien amb un capítol que descriu el medi atenent a les referències medievals, i també atenent a la unitat que formen el medi humà i el físic. En aquest primer apartat, dedicat a la terra, es centra l'atenció en les tipologies contractuals, sobretot en l'emfiteusi i els establiments per la importància que té l'emfiteusi *per a entendre les relacions econòmiques, jurídiques i socials del camp català baixmedieval*. La recerca es completa amb dades d'altres tipus contractuals que permeten veure tot el ventall de possibilitats d'accés a la terra. També es presenta la producció de la terra amb la descripció dels treballs del conreu del blat, encara que en pàgines precedents es parla de tot tipus de cereals i del seu comerç i consum. Juntament amb el blat s'explica el conreu de la vinya i de l'olivera i la importància que tenen, per exemple, en l'alimentació, tot i que hi ha alguna descripció i dada que resulten del tot prescindibles.

En la segona part del llibre l'atenció es fixa en la família a partir de l'anàlisi dels contractes matrimonials. El resultat és un coneixement ampli de famílies, d'hereus, pubills i cabalers, on també hi entren en joc alguns testaments que es treballen en la tercera part del llibre. Perquè és evident que no es pot fer un treball d'aquestes característiques treballant la documentació per separat, cal fer-ho de forma conjunta. Les dades que es donen per algunes famílies completen el que s'ha dit en parlar dels subjectes dels contractes, enriquint encara més el llistat de cognoms i l'evolució de la relació amb els masos i la terra.

Finalment, en la darrera part la mort és el tema central. Aquest s'estudia a partir d'una recerca realitzada sobre 525 testaments, que necessiten un tractament més profund i una bibliografia més àmplia de la que s'utilitza. L'autora justifica la presència d'aquesta tercera part mostrant que a través dels testaments s'activen les estratè-

gies dissenyades en els contractes matrimonials. Es remarca també que les darreres voluntats venen condicionades pels contractes matrimonials anteriors, pels eclesiàstics que assisteixen, els testadors i també pels notaris que incorporen les formalitats diplomàtiques en la redacció final del testament. S'oblida, però, que un testament és personalíssim, perquè ningú pot actuar en nom del testador, malgrat que hi hagi condicionants socials, familiars, econòmics o religiosos. En punts com aquest es detecta una manca de coneixements de Diplomàtica i de coneixements sobre l'estructura dels documents. No es té en compte tampoc que tots els instruments notariais tenen una estructura i unes fórmules que no són característiques de cada lloc, ans al contrari, estan regulades per uns formularis que estaven presents en totes les escriptures. Aquest, però, és un error que acostumem a trobar sovint en molts treballs que utilitzen documentació notarial, fins i tot en treballs propis, però cal corregir aquesta errada generalitzada. En tot cas els documents notariais del Maresme, com arreu, presenten elements propis en l'ordre d'algunes clàusules, en el vocabulari, en les dades de filiació dels atorgants dels contractes.

El treball es completa amb taules de documents que demostren un buidatge important de dades. El tractament d'aquestes, però, requeriria una anàlisi més detinguda i sistemàtica, com quan es parla de l'emfiteusi. L'autora enllaça molt bé les tres parts del llibre a partir de les dades dels documents, no treballant-les per separat. Així el llibre resulta imprescindible per al coneixement de la pagesia a la Catalunya Vella baixmedieval per les aportacions i la gran quantitat de dades i noms que incorpora. I d'alguna manera completa el que alguns autors han dit sobre els mateixos temes, tant a nivell local del Maresme com d'altres llocs, essent una contribució important a la historiografia.

DANIEL PIÑOL ALABART  
Universitat de Barcelona/ IRCVM

Josep M. SALRACH, *Justícia i poder a Catalunya abans de l'any mil*, Vic, Eumo, 2013, 244 pp. (Referències; 55). ISBN 978-84-9766-475-2.

Amb aquesta aportació Josep M. Salrach condueix una anàlisi madura i original, la realització d'un estudi monogràfic sobre l'administració de justícia als comtats catalans durant els segles IX i X, fins l'arribada de la feudalitat. Compta amb un repertori documental excepcional com són desenes de textos conservats d'actes, de declaracions i d'evacuacions judicials, uns documents prolixos en descriure els procediments seguits, així com en exposar les proves i els arguments de les parts en conflicte. És bàsicament amb aquest recurs que es desenvolupa una exposició amena i ordenada dels judicis, d'acord amb la seva temàtica o els seus protagonistes, tot dibuixant un viu retrat de la societat de l'època amb les descripcions que aporten els textos. Centrat en l'anàlisi d'aquestes fonts principals, l'autor declina, però, d'incorporar les discussions historiogràfiques a l'anàlisi i empra, només, una bibliografia mínima.

Dreçats els objectius i el mètode a seguir en una breu introducció, el primer capítol sintetitza les pràctiques judicials abans de l'any mil, tot examinant la composició dels tribunals i la mecànica dels plets, així com la dimensió social dels judicis. Presidits per comtes, vescomtes, bisbes o abats i en presència de nombrosos